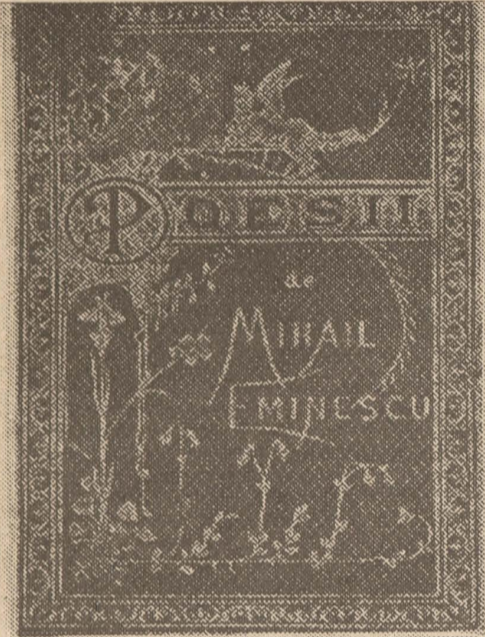

Cartea singură

Eminescu

Cartea noastră, mereu de chemat în memorie, este cartea pe care s-a adunat numele lui Eminescu. Și ea nu cunoaște odihnă, luată fiind în mâini și pusă sub ochi și în suflet, de la cel care nu știe încă toate literalele până la cel care s-a născut cu lumina în adâncă murmurare de sine.

Cartea noastră neînvechită și de citit și când

te frământă neliniștile, și când ești îndrăgostit, și când cauți verbul care să vestească fonii și demagogii, trădătorii și pe cei care vânează câștigul fără muncă - este Cartea domnului Eminescu Mihai, prim redactor la TIMPUL, BIBLIOTECAR la Iași, REVIZORUL limbii române.

Cartea noastră care nu se trece, care nu ne trece, care și acolo, în rafturi, văruită de noapte, stă de grai cu străbunii, cu viitorul și cu prezentul - Au prezentul nu ni-l mare! - este cartea Eminescului de POESII, care-i UNA și nici nu poate, când înțelegi cum s-a făcut, să fie mai multe. Și-i o deșertăciune regretul că ar fi trebuit ca după ea să mai fie vreuna. Ea era, de mult, CARTEA SINGURĂ.

Cine vrea să facă un dar caută o Carte de Eminescu, cine vrea să se adune cu gândul caută Scrisorile, iar cine nu află singur cum s-ar putea spune amărăciunea cea mai amară va deschide cartea unde se scrie DOINA. (Mărturisesc că aflând un exemplar din Poesiile Sale la un anticar, acum vreo cincisprezece ani, la cuprins titlul Doina era tot înălăbăștit cu un creion chimic, dar poema era la locul ei în pagini, apoi, altădată, în alt exemplar, am aflat paginile copiate frumos de mână și lipite în locul celor smulse... și am înțeles atunci cât de bine maxima care spune că "Într-o vreme pe mână cititorilor (și am adăuga și a vremurilor) cărțile au soarta lor." Și autorii, de asemenea.

Știu, undeva, într-o bisericuță de țară imaginea Pantocratorului ținând pe genunchi o carte mare deschisă (Alfa pe pagina din stânga, Omega pe pagina din dreapta) imagine care oriunde și orice altă sugestie aș deosebi îmi va aminti mereu de cartea începătoare a oricărei bibliotecii și de Eminescu, cel ce-a scris cartea începătoare a Bibliotecii Sfintei Întelepțiuni a Românilor.

Și acum, cititorule, oricine ai fi tu și rupi o frunză din teiul sfânt odată pe an și s-o pui semn de dragoste în cartea de Poesii a Domnului-Mihai Eminescu și de vei pune mai multe semne să nu te neliniștești ele sunt chiar clipele cele rezezi de zăbavă ce ți s-au dat să ascuți verbul. Și fie o citire a celui care lăsa români și chiar sinonim cu Cartea, cu știința ei, cu patima de a aduna Cartea, de-a o purta în cutere ferecate, precum cele fermecate daruri, de-a o pune pe raftul de brad în bătaia lunii, acolo, în odăile, de-a o citi și în limbile cele mai vechi și în cele mai noi, de-a o scrie chiar El.

Octavian VOICU

Cumpăna și unda

Caietele eminesciene * păstrează, obsesiv reluată, imaginea cumpenei aspirând să ajungă cerc (vezi, de pildă, ms.2255), sortită să rămână cu această mică bogăție a dorinței. Nedesăvârșire vie, fertilă, metaforă a devenirii și nesupuneri, poemul, credea Eminescu, "nu este gata ca o fotografie, ci devine gata prin aceea că sunt puteri constructive în noi" (ms. 2257).

În cele ce urmează voi transcrie câteva dintre însemnările Poetului, tot alțea refrene ale gândului activ (cum îl numea Vasile Pârvan) din care se va revela o altă relație dintre Bine ("Au crezi tu cum că lumea-i făcută pentru bine?") și Rău, cu nimic datoare simțului comun, moralei tradiționale. Cumpăna și unda, înrudite prin complementaritatea contrariilor pe care o sugerează - prima reținând tensiunea tragică a lui "unul sau altul", starea între, undă (vezi în acest sens Constantin Barbu, Rostirea esențială), cealaltă, variantă armonioasă, ondulantă a aceleiași tensiuni, supusă "legii undulațiunii universale", cea enunțată de Vasile Conta, contemporanul lui Eminescu - , așadar, cumpăna și unda se vor impune drept cronotopi fundamentali ai universului eminescian. Poezia, "voluptuos joc cuicoane", spargerea liniei dreaptă a timpului comun, deschide cele patru dimensiuni ale lumii "prozaice" - lungul, latul, înălțul și trecătorul - înspre o a cincea dimensiune, cea care glorifică starea de cumpăna, "principiul mișcării și schimbării", singura modalitate prin care ființa pribeagă în istorie poate spera să rodească.

Pentru poetul romantic "sufletul e punctul de gravitație, centrul" acestei eterne cumpeniri. "Orice individ - notează Eminescu - are un singur punct de gravitație (...). Acest punct de gravitație, care sare la orice mutare din loc, adică oricând o forță esterioră l'atinge, este sufletul obiectului, este pentru obiect ceea ce accentul este pentru cuvânt, ce e limba pentru cumpăna." Și mai departe: "Mutarea consecutivă a punctului de gravitație, adică distanțarea consecutivă între cele două puncte, este misterul mișcării și al vieții." Pendularea între "a" și "-a", între "acțiune" și "reacțiune" stă în firea lucrurilor naturale, "organice": "O singură mișcare este și a fost." Această mișcare nu are nevoie de o forță esterioră pentru a se declanșa, impulsul este interior, conținut, natural în sensul pe care îl dă, de pildă, Andrei Pleșu unui vers eminescian (în Pitoresc și melancolie): "Natura opune sferei rotitoare a gândirii egale cu sine, cadenta creșterii și descreșterii, a fluxului și refluxului (...). "Natura" naturii e legătura (...). Și ce ciudat ne apare, din această perspectivă, acel vers des repetat al lui Eminescu, din Ce te legeni..."

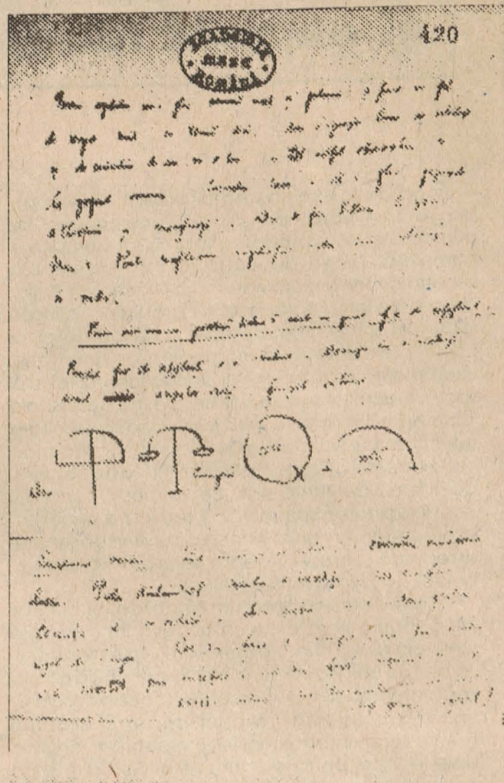
"Ce te legeni codrule / Fără ploale, fără vînt..."

Fără vînt? Dar ce fel de legănare e aceea iscată fără vînt? Una strict simbolică? Nu e ea legănarea reală care definește orice fragment de natură fie el și nemîșcat în aparență? Legănarea e în sinea naturii, nu e în afara ei. Pădurea e "dant" prin simplul fapt de a fi pădure, iar față de "dantul" ei esențial, cel provocat de bătaia vîntului apare ca un simplu accident." Mișcarea/pendularea neobosită în jurul unui centru - sufletul - este condiția însăși a vieții. Pierderea centrului e totuna cu moartea. "Socoteala se sparge" spune Eminescu. Toate firele țesăturii își urmează calea proprie, eliberate din urza al sufletului. Linia dreaptă își instalează, suverană, orizontalitatea. Citim în altă parte cum că secretul oricărui organism stă în împărțirea orizontalei înăscută prin mișcarea verticală, a cumpenei. Unitatea perfectă de forță în om poate argumenta ceea ce poetul numește "teoria cumpenei pe arc care poate deveni cerc", dar nu devine vreodată. În "cumpăna organismului", desenată repetat de Eminescu în Caiete (mai ales în ms.2255), brațele sînt "aripile puterii de nînt"; ale preistoriei, am zice, în sensul pe care Blaga îl dă termenului (Citim în altă parte însemnări de o stranie frumusețe pe aceeași idee a vieții ca zbor vertical:

"Dacă un obiect ce cade ar fi organic ar face aripi" sau "Punctul fix de rezistență e în simbur. Deasupra lui se ncordează arcu aripelor vieții, frunzele viitoare"; "dantul" pădurii, cu alte cuvinte). Însă materia este un cub. Egalitatea "materie = cub" se repetă pe mai multe file. Căldura, lumina, mișcarea sînt cavalerii vieții care se zbate între pereții acestuia. "Ecuatia socială este quadratura cercului", iată formularea lapidară a tragediei ființei. "Raportul între finit și infinit e raportul între pătrat și cerc". Amîndouă, în fond, atînge de monotone și margine, chiar dacă una rotitoare. Amîndouă, așadar, reprezintă ipostaze ale Binelui ca încremenire, ca definitiv, ca fotografie "gata", închisă legăturii constructive a Răului. În acest sens poate fi citită aici o secvență din piesa de teatru Decebal: "Spune o poveste că-n centrul pămîntului e un ou de marmură. E un colț în fleacare sămîntă, o inimă-n oricare corp, un vierme-n oricare viață: Răul". Și mai încolo: "Binele e moartea". Indiferent de ce se spune mai departe, Răul e deocamdată dintr-o serie cu colțul semîntei, cu inima. Principiu al mișcării și schimbării. Acel rival care face posibilă nu doar înaintarea, ci chiar existența însăși a ceva. De aici și sfatul "în cumpăna" al lui Celsus către împăratul roman: "Un rival numai aveți - nu-l striviți, pentru Dumnezeu". Rivalul, contradicția, Răul garantează perpetuarea formei tensionate, a vieții. Dispariția lui e egală cu moartea. Decebal însuși se știe pe sine "punctul care-n marea lumii/cea liniștită" s-a mișcat și a făcut cu puțință schimbarea. Punctul de mișcare, nesupus, rebel, constructiv. Cumpăna și undă.

Cubul și cercul, stupida "ecuație socială", pot fi sparte sub regimul undei și al cumpenei, într-o sfortare cu "asupra de măsură" amendată prompt de societate: "Cine trece peste maxim ori peste minim e un dobitoc", notează amar poetul. De aceea filele păstrează nu doar inventarierea formelor simbolice: undă, pendulă, cerc, coardă "într-un loc, arc, cumpăna, cerc, boltă" în altul, "liră, cruce, arc, cumpăna, cîntar" în cel de-al treilea, ci și preferința pentru ceea ce neîmplinire care și păstrează intacte "dorul nemărginit", aspirația spre perfecțiune. Astfel unda, pendula, cumpăna sînt "jumătăți de sferă" încordate în stadiul fertil, periculos al sferei latente. O împănare dinamică, oximoronică, hrănindu-se din înfruntarea contrariilor, din disprețul funciar pentru linia dreaptă, pentru orizontală. (Viețuirea în cumpăna este, de altminteri, proprie sufletului românesc. Fertilă și păgubitoare, deopotrivă. Orient sau Occident? se întreba C. Noica. "Nici una, nici alta... și una și alta..." Pașiune pentru certitudine și simț al ambiguității.) Cubul, cercul, "tangenta cercului" cum e definit Religia, și ea o linie dreaptă, sînt fețele Binelui sinonim cu moartea, laică un fragment din același Decebal (ediția Petru Creția, 1990): "Visu-unei umbre, umbra unui vis - /Om! Care e ființa ta?... Ce face /Ca tu să fii... Ce face să nu te risipești / În propriile-ți fapte și gândiri? / Singele-acestei umbre e durerea. / Toată fericirea o uităm în viață / Ca și cînd n-ar fi fost, numai durerea / Ochii trezește..." "Cînd durerea n-a mai putut rămînea în ea însăși, va scrie peste ani Emil Cioran, au apărut ființele ca s-o scape de chinurile virtualității." (Amurgul gândurilor).

Am răsfoit aici filele Caietelor eminesciene într-un soi de cuvînt înainte la o cercetare mai amplă care și-ar putea lua drept titlu Elogiul Răului. Dacă pentru romantic spațiul și timpul sînt funcții ale eului și nimic din afara acestuia nu are consistență ("Fără eu nu există timp, nu există spațiul, nu există Dumnezeu, fără ochi nu e lumină, fără auz nu e cîntec - ochiul e lumina, auzul e cîntecul, eu e Dumnezeu" - ms. 2261), dacă, așadar, mișcarea, schimbarea, diferența sînt legile existenței sale, nu tot astfel vor sta lucrurile din altă perspectivă decît cea oximoronică, ondulantă a lui Eminescu.

La Caragiule, de pildă, vom înflinți ființe captive, oprite într-o iluzie întreținută cu o candoare inumană. Acea "candoare în bine și rău" observată de un Paul Zarifopol. Imparțialitatea ține de orizontală, aripile îi sînt interzise. Neîntrînt în dualitate, în regimul cumpenei, dintr-o carentă flagrantă de libertate intelectuală, eroul caragiulesc este un simulant căzută în perplexitate gureșă. Singura sa grijă este supunerea la "ecuația socială", la "quadratura cercului". Cubul materiei este pentru el securizant. Egal nu cu sine, ci cu imaginea socializată a sa, este omul-care-stă-pretutindeni (Marcel Moreau). Abulic, mimetic, împotmolit în ticuri și "precugetări", nu are rivali autentici. El nu are de purtat lupte, ci de pus la cale cîrdășii - tot alțea succedaneu ale Binelui.

O manifestare îmblinzită a cumpenei vom putea găsi la Creangă. Făcînd parte dreaptă "sfîntilor zilei", "omul gospodar" își păstrează pentru sine noaptea. Incursiunile sale în inutil, liberă, fecunda, expresiva exploatare a privilegiilor nopții se armonizează desăvîrșit cu cercul zilei fiindcă "ecuația socială" este de data aceasta una arhetipală, naturală, în stare să-și păstreze verticalitatea. Legănarea abindește seninătate pentru a se mulcomi cu totul în fausta scenei sadoveniană, în care povestirea atinge culmi emfatiche în stare să niveleze unduirea.

Din aceeași perspectivă a Răului creator, întotdeauna mai omeneșc decît Binele, Macedonski va fi poetul exorcizării repetate. Rafinamentul rece al razei, propriu poeziei sale, sfidează deopotrivă undă și cumpăna cîi și linia dreaptă, cea fără centru. La Bacovia Răul însuși își pierde rivalul. "Ecuatia socială" este resimțită ca altă de aberantă, de coplesitoare încît poezia se preschimbă în tipăt sau, uneori, în neagră așteptare.

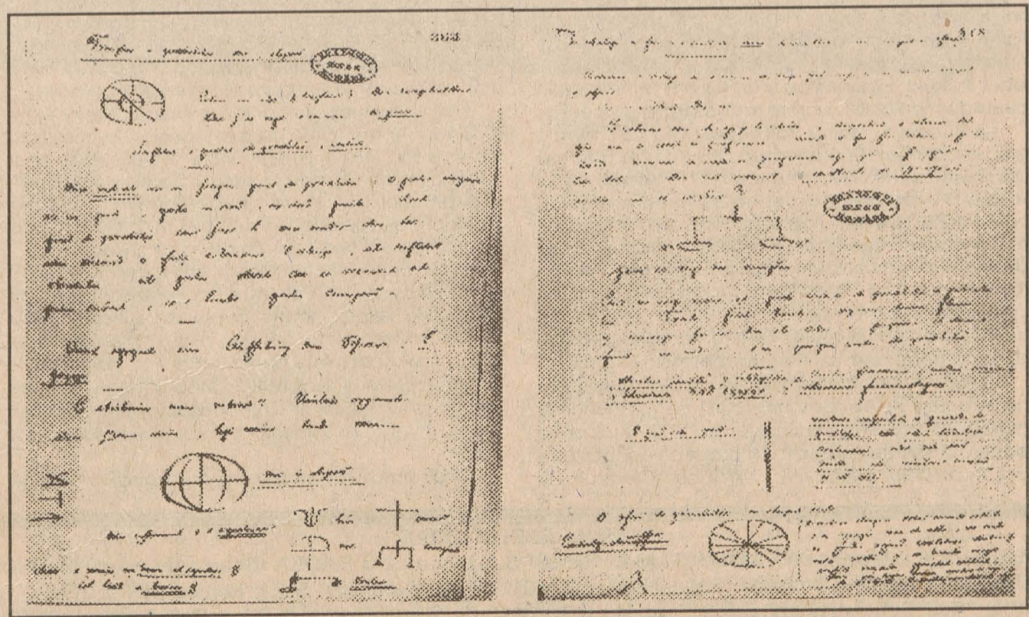
La Lucian Blaga omul înaintează din năzuința secretă și izurpătoare de a iscodi și a re-izvodi cuvintele originare, cuvintele creației. Înaintarea sa se petrece într-un plan de "măreție și blestem", ondulant, guvernat de cunoașterea luciferică. În achițele metafizice din Izvoade înrudite dintre Bine și Rău e pre-simțită ca foarte adîncă, imaginea abîndu-se nef de la doctrina bisericească și înlocuind-o, într-un "joc exegetic în duh de legendă", cu una umană care împacă fețele antinomice glorificînd puterea creatoare născută din contradicție, neodihnă, dor. Cuvinte fundamentale, Dumnezeu și Lumea sînt pereche, față și revers, alcătuint marea cumpăna cu brațele destinate alternanței, căutîndu-se și vîsînd perfecțiunea.

La Argezi cumpăna se consumă "între credință și tăgădă". Tăgăda, subsumată Răului constructiv, e singura în măsură să confere pondere credinței, fiindu-i rival. Credința este a celui-care-a-găsit și se află instalat în confortul dogmei. Tăgăda e a celui care-mai-caută-încă, într-o legănare perfect omenească, vie.

Și așa mai departe. Marii scriitori răspund perfect acestei provocări sub semnul elogiului Răului, Răul înțeles ca nesupunere, neîmpăcare, vis, speranță, neodihnă, disperare. Cumpăna și undă, Emil Cioran va avea un cuvînt greu de spus. El, cel pentru care Binele e o absență de intensitate, surd și monoton, Răul fiindu-i oricînd preferabil. "Setea de nefericire" e probată de istoria întregă: "Omul nu numai că n-a fugit de chin, dar l-a născocit mreji pentru a nu scăpa cumva din vraja lui."

Irina PETRAȘ

* Fotocopiate după microfilmele Academiei, Caietele - cea mai mare parte a lor - se află un exemplar la Biblioteca Universitară "Lucian Blaga" din Cluj-Napoca. Le-am văzut, așadar, fiică cu fiică.

REDACȚIA

Sergiu ADAM (redactor șef)

Carmen MIHALACHE - POPA, Victor MITOCARU, Stelian NANIĂNU (secretar general de redacție)

Editor: Inspectoratul pentru Cultură, Fundația Academică "George Bacovia" - Bacău

16 PAGINI - 30 LEI. Manuscrisele returnate se publică în ordinea necesităților redacționale.

Materialele nepublicate nu se restituie. Cititorii din străinătate se pot abona prin "ROMPRESFILATELIA", sector export import presa P.O. BOX 12-201, telex 1.06.70, București.

Redacția și administrația: Bacău, str. Vasile Alecsandri nr. 7. Telefon: 093/11.24.97

Tiparul: IMPRIMERIA "BACOVIA" BACĂU

ISSN 1221 - 5813

